

וראה שלא יעמוד העולם בזה ושיתף את מדת הרחמים עמה, וכמו בריאת האדם הראשון בג"ע ושילוחו משם, ולוחות ראשונות ושניות, ועוד הרבה מיסודות התורה והעולם שירדו ממדרגתם הראשונה. ובכולם אין הקומה העליונה שבהם בטלה לגמרי, אלא עומדת היא ברום עולם למיוחדים המסוגלים לה, והעולם כולו במדרגתו היותר נמוכה אף הוא שואף וכמה לעלות למדרגות העליונות שהיה ראוי אליהם מעיקרו כשלהבת הנמשכת למקורה, וכל מעשי העולם מתגלגלים ומתכוונים להגיע אל התכלית העליונה בכל דבר שירדנו ממנו שיגיעו לשלימותם בעת תיקון העולם במלכות שד-י בב"א. [והארכנו בזה במאמר ראשי חדשים לעמך נתת, שנדפס בקובץ "עיני לאה" תמוז תש"ס.]

ה. והנותן דעתו לדברים ישים אל לבו את המימד החדש והמדרגה הנישאה אשר הדברים האלו מעמידים את העומד בנסיון זה, כי עמידה בנסיון זה מקרבת את כנס"י אל יעודה הראשון לשלימות יסוד יוסף אשר ייעדה לה ההשגחה, ולשלימות קומתה בטוהר עליון לאור באור החיים, והרי הוא הזוכה ומזכה את כל ישראל עמו.

הרב ישראל דנדרוביץ

מגיד שיעור הירושלמי בקול הדף, ומח"ס הנחמדים מזהב, ערד

מדוע דיבר שר המשקים במקרא קצר

א. כששר המשקים החליט לגלות את אזנו של פרעה אודות פותר החלומות המוצלח שכיוון אל האמת וקלע אל המטרה בפתרון החלומות, שלו ושל שר האופים, אין אנחנו רואים כלל שהוא חוסך במילים שהוא מרצה בפני פרעה. אדרבה שר המשקים מרחיב בדיבוריו והוא מתאר את כל השתלשלות הדברים בפרוטרוט מבלי להחסיר כל פרט, כל זאת מלבד מקום אחד יוצא דופן הבולט בשונותו ובשפתו הקצרה.

הרי לפנינו לשון הפסוקים (בראשית מ"א ט' י"ג) "וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום. פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי במשמר בית שר הטבחים אותי ואת שר האפים. ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלומי חלמנו. ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתר לנו את חלומותינו איש כחלומי פתר. ויהי כאשר פתר לנו כן היה אתי השיב על כני ואותו תלה". ומסביר רש"י: השיב על כני - מי שבידו להשיב, והוא פרעה הנזכר למעלה, כמו שאמר 'פרעה קצף על עבדיו', הרי מקרא קצר ולא פירש מי השיב, לפי שאין צריך לפרש מי השיב, וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר.

כאן לפתע מקמץ שר המשקים במילים: "אותי השיב על כני ואותו תלה!" הוא אינו אומר מי זה שהשיב והוא אינו מפרט מי זה התולה. שר המשקים סותם ואינו מפרש כי בפרעה הדברים אמורים. והרי זה אומר דרשני: מדוע בדיוק כאן החליט שר המשקים לקצר, לסתום את דבריו ולדבר ברמיזה, בעוד שכל דבריו באים בהרחבה ובפירוט. ועלינו להבין את קיצור זה על שם מה הוא בא, וכי לא היה שר המשקים יכול לומר במפורש שפרעה הוא זה שהשיב ופרעה הוא זה שתלה.

יצויין כי יש מקום לומר ששר המשקים בעצמו לא קיצר בדברים כי אם התורה כשהיא מצטטת את דבריו, מה שבכל מקרה עדיין משאיר את השאלה על כנה, מדוע בא הקיצור דווקא במילים אלו. אך בפשטות נראה כי התורה מביאה את דבריו של שר המשקים והוא זה שקיצר בדבריו אלו, והרי זה כאמור טעון ביאור.

ב. ונראה לומר בזה פרפרת נאה שבכוונה תחילה החליט שר המשקים שלא להזכיר את שמו של פרעה כאן. ואף דבר זה הוא בכלל מה שלמדו אותנו חז"ל אודות אופיו הרע של שר המשקים שהיה מן הרשעים הארורים שאין טובתן שלימה. ואותה סיבה שהביאתו להזכיר את יוסף הצדיק בלשון בזיון "נער עברי עבד", כי לא חפץ היה בטובתו של יוסף (וכמבואר ברש"י על אתר), היא גם שהביאה אותו להשמיט כאן את שמו של פרעה.

ויבואו דברינו בהקדם מה שראיתי דבר נחמד מאוד להגאון רבי אליהו קלאצקין מלובלין בספרו 'חיבת הקודש' (תחילת חלק הדרוש, אות א') אשר נדרש להסביר מדוע פתר יוסף הצדיק את חלומות שר המשקים ושר האופים בצורה כה מנוגדת - זה לחיים וזה למיתה, בעוד שעל פניו נראים החלומות כבעלי מתכונת דומה.

והלוא כבר שנינו במסכת ברכות נה: אמר רבי אלעזר מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה - שנאמר 'ויהי כאשר פתר לנו כן היה'. אמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה, שנאמר 'איש כחלומו פתר'. ומפורש כאן שההחלטה הסופית לקביעת פתרון החלומות היתה נתונה בידו של יוסף הצדיק והכל הלך לפי מוצא פיו.

ולפי זה צריך ביאור מה ראה יוסף להטיב עם שר המשקים ולומר לו (בראשית מ' י"ג) בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשו והשכך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו, ולהרע עם שר האופים ולומר לו (שם י"ט) בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשו מעליך ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך.

ג. ומסביר הגאון מלובלין שיוסף הצדיק למד זאת מהצורה שבה סיפרו שר המשקים ושר האופים את חלומותיהם. שר המשקים לא הפסיק להזכיר את שמו של פרעה בתיאור חלומו, וככתוב (שם ט' י"א) "ויספר

שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלמי והנה גפן לפני. ובגפן שלשה סריגן והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים. וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה. ומבאר הגאון וז"ל שכל הגיוני לבו תשוקתו וגעגועיו היו שיהא מקורב לאדונו כבתחילה ושיתן כוס פרעה בידו כמלפנים, והיותו נאמן רוח לאדונו, ומרוב חביבות ותשוקה לשרתו כפל ושילש באומרו 'וכוס פרעה בידי' ואתן את הכוס על כף פרעה, כאשר אך לזה נשא את נפשו וזאת היתה הרהורי לבו כל הימים עכ"ל.

עבד המשתוקק כל כך להתקרב אל אדונו, עבד ששם אדונו לא מש מפיו ואליו כיסופיו ללא הרף, בדין הוא שיטול שכרו לחזור אל תפקידו ולשוב אל קרבת המלך, ולכן פתר לו יוסף הצדיק שישא פרעה את ראשו והוא יחזור לתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היה משקהו.

שר האופים לעומת זאת כמעט ולא הזכיר את שם פרעה, ומתוך דבריו היתה נראית העובדה כי המלך בכלל אינו מעניין אותו, שכן כך כתוב (שם ט"ז י"ז) וירא שר האפים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי על ראשי. ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי.

יוסף הצדיק "נכח לדעת הרהורי לבו ושהיו עיניו נשואות רק להמאכלים מעשה אופה ושלא שם אל לב לשמור שמירה מעולה כראוי את מאכלי אדונו ... ולא לבד שלא היה נאמן רוח לאדונו אך כי גם היה מזלזל בו ובעבודתו, והשתוקק רק אל המשרה להיות שר האופים ולמלאות את כריסו ממאכלי פרעה, וראוי היה להיענש על מה שמרד במלך. ולזאת לא היתה אפשרות ליוסף הצדיק לפתור את חלום שר האופים לטובה כאשר על פי שורת הדין היה שישא את עוונו וזדון לבו וכי כגמולו יעשה לו".

ד. ומעתה נענה ונאמר כי שר המשקים ברשעותו הגדולה היה חפץ לטשטש את ההגיון הנפלא האמור עתה שהוא זה העומד מאחרי פתרונו של יוסף הצדיק, והוא לא רצה שפרעה ישכיל ויבין את חכמתו של יוסף בפתרון החלום, אלא שזה בלבד יחשוב פרעה שכל החלומות הולכים אחר הפה וככל אשר יפתור יוסף כן יקום.

וגם סיבה היתה לו לכך, כי ברצונו להרע ליוסף הצדיק סבור היה שאם יפתור יוסף את החלום באופן שלא ימצא חן בעיניו של פרעה הוא יקום ויהרגהו, כי יטעון כלפיו שבאם כל החלומות הולכים אחר מוצא פיו מדוע אינו פותר לטובה. ולכן לא חפץ שר המשקים שפרעה ידע שיש הגיון ושכל מאחרי כל פתרון ופתרון.

לפיכך הוא טשטש בדבריו את המאפיין המרכזי שהשמיע ליוסף כשהרצה לפניו את חלומו, כי אם בזמן הרצאת החלום ליוסף הוא לא חדל מלהזכיר את שם פרעה הרי שכעת הוא מנע את עצמו ביותר

מלהזכיר את שמו, ועד כדי כך שתפס בלשונו מקרא קצר 'אותי השיב על כנו ואותו תלה' מבלי לומר מי הוא זה שעשה כן.

שר המשקים לא רצה שפרעה ישים אל לבו כי הוא מזכיר את שם פרעה ללא הרף, ויבין מכך את הסיבה שיוסף פתר לו לטובה, ולכן התאפק ולא הזכיר את שם פרעה כדי להביא את פרעה למחשבה המוטעית שיוסף אינו פותר בחכמה ובתבונה.

ה. **אגב** אורחא חשוב להטעים כאן את עיקר דברי הגאון מלובלין בכך שנתבונן במצב שבו היה שרוי שר המשקים. הרי פרעה השליכו אל בית האסורים על לא עוול בכפן, כמו שרש"י מבאר שכל חטאו של שר המשקים לא היה כי אם זבוב שנמצא בכוס המשקה שהגיש לפרעה, וכמובן אין בשליטתו של שר המשקים לדאוג לכך שזבוב לא יפול אל תוך הכוס. והעונש שקיבל שר המשקים – להתפטר מתפקידו וישיבה בכלא אין בו שום התאמה מול העבירה שעשה. גם אם מגיע לו עונש, עדיין אין זה צריך להיות בחוסר מידה שכזה.

בדרך הטבע היה אמור שר המשקים לכעוס על פרעה, וזהה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו, ובוודאי שלא יאהוב אותו ויזכיר את שמו ללא הרף. אך דווקא במצב שכזה כאשר האדון מסתיר את פניו מהעבד נמרדת האמונה הגדולה של העבד; רק באופן שכזה שבו היה אמור שר המשקים להתנתק ממלכו ושלא לזכרו או להזכירו, ובכל זאת הוא מתגבר על נטיות לבו ודבק במלכו ללא סייג - אזי יודעים אנו כי אכן עבד נאמן הוא.

ו. **ועוד** עלינו להבין שאם כי אכן ראה יוסף הצדיק ששר המשקים דבק בפרעה מלכו וכי הצדק והיושר הוא שיצא לחירות ויחזור על מקומו כבראשונה, אולם מנין היה לו לדעת כי אכן גם מצד פרעה הוא כך. הלוא כמובן לא די בכך שהעבד משתוקק לחזור אל אדונו, אלא גם צריך שפרעה יחפוץ ששר המשקים ישוב אליו. וא"כ צריך ביאור מנין היה יוסף הצדיק בטוח שאכן פרעה יחזיר את שר המשקים על כנו.

ההסבר לכך נמצא במה שהעלינו מקודם, כשנקדים ונביא את דבריו של החכם מכל האדם שקבע ואמר (משלי כ"ז י"ט) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". יוסף הצדיק הבין כי לא תתכן מציאות כזאת אשר לפיה ישתוקק שר המשקים אל אדונו על אף השבר שהוא הביא עליו על לא עוול בכפו אילולי זאת שגם אדונו אוהב אותו, ואהבה זו מצד האדון היא שעוררה את העבד לאהוב את אדונו, וכגלגל החוזר ככל שהעבד אהב את אדונו כך גם הוסיף האדון לאהוב אותו, וככל ששר המשקים היה חוזר ושונה את שם פרעה היתה אהבתו של פרעה אליו הולכת ומתגברת. ומכך למד יוסף הצדיק שאהבה הדדית זו לא תיפסק לעולם, והיא תלך ותגדל עד אשר יחון פרעה את שר המשקים וישיבו על כנו.

ז. ולבל יחסר המזג נביא את מוסר ההשכל שיש עלינו להוציא מכל האמור עד כה על יחסו של שר המשקים לפרעה אדונו, וללמוד מזה את הדרך הישרה שיבור לו האדם שאף הוא 'עבדא דקודשא בריך הוא', וזאת על ידי מה שאנו רואים אצל יוסף הצדיק עצמו שכל האמור אצל שר המשקים כלפי פרעה התקיים בו עצמו לצד הקדושה שנא' (בראשית ל"ט ג') "וירא אדוניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו".

הנה שר המשקים לא חדל מלהזכיר את שמו של פרעה, ולהבדיל אא"ה גם יוסף הצדיק לא חדל מלהזכיר את שם השי"ת, וכמו שפירש רש"י "כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו". כי אכן יוסף הצדיק היה עבד נאמן להקב"ה ומכיסופיו לקרבת אלוקים הוא לא חדל מלהזכיר שם שמים.

ואימתי היה זאת – אפילו לאחר כל ההרפתקאות דערו עליו, ממכירתו על ידי אחיו ועד לירידתו למצרים שם נקנה על ידי פוטיפר סריס פרעה. ו'בכל זאת לא חטא ... ולא נתן תפלה לאלקים' (איוב א' כ"ב) אלא החזיק בתומתו, הצדיק עליו את הדין ונשאר דבק בהשי"ת בכל עוז.

ובזה שכרו אתו ופעולתו לפניו, כי דווקא מחמת כן שהיה ה' אתו והיה שם שמים שגור בפיו זכה לכך שכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו, והוא כביכול ענין המים הפנים לפניו*.

ח. עד כה עסקנו בביאור המקרא בהתאם לפירושו של רש"י שכוונת שר המשקים בדבריו היתה על פרעה אלא שיש כאן לפנינו מקרא קצר. חשוב לדעת כי רבים ממפרשי המקרא האחרונים ביארו שכוונתו של שר המשקים לא היתה כי אם ליוסף הצדיק עצמו.

וכך כתב הנצי"ב מוואלוז'ין בפירושו העמק דבר: "אותי השיב - הפותר. כך היא סגולת נפשו שהחלום הולך אחר פיו כדאיתא בברכות (נה).". ובהטעמה נוספת כתב כך הכתב סופר: "ולולי פירוש רש"י היה נ"ל דשר המשקים לא רצה להטיב ליוסף ולהגדיל את שמו שיודע לפתור חלומות,

* חולי ניתן להוסיף ע"פ הדברים היקרים הג"ל כי מתוך מדתו של יוסף שהצטיין להיות עבד נאמן אשר שם אדוניו ית' שגור בפיו היה מסוגל להכיר מדה זו תוך דברי שר המשקים ששם פרעה שגור כל כך בפיו ולדונו לעוב שילא מצית האסורים לחיים, ומתוך מעלתו זאת ניתן לו פתח מן השמים ללאת גם הוא מצית האסורים.

והנה יוסף היה צאמת עבד נאמן לאדוניו ואפילו צשעה שהיה יכול ליקח הכבוד לעצמו ולהסביר לפרעה חכמתו אך ידע לפתור את החלומות כהוגן, לא עשה כן רק הוא אלא את אדוניו ית' החונן לאדם דעת אהבה נאמנה ואף צאותה שעה ייחס את הכל - "הלא לאלקים פתרונו", משא"כ שר המשקים אהב את עצמו ולא את המלך (וכידוע צשם הגר"א דסלר ז"ל שהאדם אומר "אני אוהב דגים" אבל האמת היא שאוהב את עצמו ולכן אוכל את הדג). וצית האסורים עמד צאהצתו לפרעה רק כאהבה התלויה צדצר, כי טוב לו להיות אוהבו של המלך, שהרי המלכים לא נתצרכו צמדת הכרת הטוב כידוע, ומה גם שר המשקים הזה שיוסף הטיב לו צהצלת נפשו והוא שונא אותו ומצקש להמיתו, ולכן צעת ששנאתו מקלקלת את השורה היה שר המשקים מוכן להשמיט צדיצורו אפילו צפני המלך את כצודו כמצואר צמאמר הג"ל, כי אהבת עצמו קודמת לאהבת מלכו, ויש להאריך. (המערכת)

שה' מראה לו פתרון האמת, אלא תלה פתרונו שכל החלומות הולכים אחר הפה ולכן אמר 'כאשר פתר לנו כן היה' כוונתו שע"י שפתר לנו והוציא הדברים מפיו על ידי זה כן היה 'אותי השיב על כני' - הוא על ידי פתרונו ולא הי' נגזר כן מקודם", וכן כתבו עוד רבים.

והנה כבר כתב כן רבינו האבן עזרא על אתר: "ויש אומרים שהוא בדיבור השיב ותלה או בפתרון", אלא שלא פירש מי הם אותם שאמרו כן. ועל כך יש לציין שמקור הדברים נפתח בתרגום יונתן בן עוזיאל: "והוה היכמא דפשר לנו כדין הוה יתי אותיב במיליה על סדר שימושי ויתיה צלב", ובספר הזוהר הקדוש (פרשת מקץ, קצה): "תא חזי, כתיב 'אותי השיב על כני ואותו תלה' - מכאן דחלמא אזיל בתר פשרא. 'השיב על כני' מאן אלא דא יוסף 'ואותו תלה' בהווא פשרא דקא פשר ליה וכתיב ויהי כאשר פתר לנו כן היה".

ט. נסיים את דברינו עם זוית ראייה נוספת ומעניינת לכך ששר המשקים דיבר כאן בלשון קצרה, כי מעין זה יש לראות בפסוק נוסף האמור בספר נחמיה (ב' א') "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשתא המלך יין לפניו ואשא את היין ואתנה למלך ולא הייתי רע לפניו", ופירש במצודת דוד: "יין לפניו - ר"ל הביאו יין לתת לפניו והוא מקרא קצר".

הרי לנו שני מקומות בהם תפס הכתוב לשונו בדרך קצרה כשהצד השווה שבהם הוא ששניהם עוסקים באנשים המופקדים על היין. ויתכן שהסיבה לכך היא מה שאמרו במסכת מנחות פז. "אמר רבי יוחנן כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליינ", ולכן היו רגילים אנשים אלו למעט בדיבור ולקצר בלשונם.

הרב משה ווייסברוין

לונדון

מחלוקת קין והבל בהיתר אכילת בשר

בפרשת בראשית (ד' ב') כתיב "ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה". ויש להקשות, א' דאם הבל היה רועה למה לא היה גם רועה בקר. ועוד מסתמא התורה באה להשמיענו איזה דבר במה שקין לא היה גם הוא רועה והבל לא היה עובד אדמה (ע' רש"י), וצריך להבין הדבר.

התוס' בסנהדרין נו: סבירא להו דבאמת לא נאסר בשר בהמה לבני אדם קודם המבול אם מתה הבהמה מעצמה, דהאיסור הוא להמית הבהמה, אבל הרמב"ן ורוב ראשונים ס"ל דלא הותר בשר בהמה אפילו מתה מעצמה (עד אחר המבול).